

PETAR ŠIMUNOVIĆ

Zavod za jezik IFF, Zagreb

**SPLIT/SPLJET – OSVRT NA POLEMIKU S POČETKA STOLJEĆA
u povodu 100-godišnjice pohrvaćivanja Splitske općine 1882-1982.**

Početakom 20. stoljeća vodila se oštra i žučna polemika trebala li za službeno ime prihvatiti oblik Split ili oblik Spljet. Autor se bavi, uz prikaz te polemike, kodifikacijom zemljopisnih imena. Smatra da su zemljopisna imena pravilna u onim oblicima koje upotrebljava većina mještana. Takvi izvorni likovi kulturni su i jezični spomenici, dokaz materijalne i duhovne kulturne istine o prostoru, o nadjevateljima i korisnicima imenâ. Upravo na primjeru ove polemike pokazuje se kako je teško i nepodobno mijenjati jezične navike ukorijenjene u puku, pogotovu kad je riječ o zemljopisnim imenima, koja nastaju u zavičajnom idiomu.

UVOD

Prije stotinu godina kad se stubokom pohrvaćuje politički, društveni, kulturni i jezični sadržaj što ga podvodimo pod ojkonom *Split*, stari, pučki, hrvatski izraz toga sadržaja – *to ime* biva ugroženo.

Upravo je u Splitu već prije devet stoljeća potvrđeno hrvatsko osobno ime *Drago*, *tribunus de Spalato*¹, u splitskoj okolici gotovo je prije osam stoljeća potvrđen etnik u službi imena mjesta *Dragota od splećan*², a prije gotovo šest i pol stoljeća potvrđeno je

¹ P. Skok, *Postanak Splita*, Anali historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1952, I/1, str. 9. Ime se spominje g. 999.

² *Acta croatica*, V, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium, Zagrabiae 1898, str. 7.

ime bračke *Splitske* (*portus Splesca*³) izvedeno od osnovnog imena *Splētō*⁴. Kako je toponimu potrebno dugo da se općeprihvati i ustalio oblikom, hrvatski lik *Splētō* svakako je na ovom ikavskom području mnogo stariji od prve potvrde u Povaljskoj listini iz g. 1184, sačuvanoj i ovjerenoj u prijepisu iz g. 1250.

Ime Split koje je od nastanka ikavizma u 13. i 14. stoljeću kontinuirano supostojalo u svakodnevnoj ali neslužbenoj uporabi s romanskim imenima *Spalato*/*Spalatro* i sl. prije sto godina postaje službenim imenom i u isto vrijeme izlaže se žestokom ataku tobožnjega književnog lika *Spljet*, koji tadašnja filološka znanost u ime zajedničke hrvatskosrpske jezične norme nasilno nameće. Poslije osmostoljetne borbe hrvatskog pučkog imena *Split* za prevlast nad romanskim imenom, to narodno ime ulazi u drugu bitku sa *Spljetom*⁵, likom koji je splitskom puku bio također stran i njime on nikad nije zvao svoj grad.

Bila je to posljedica pobjede Karadžićeve reforme književnog jezika i pravopisa u Srbiji od sredine 19. stoljeća, prihvaćanje takva jezika na narodnoj osnovi s novoštokavskim ijekavskim izgovorom u iliraca i utjecaj ideje toga jezičnog zajedništva u Dalmaciji, u kojoj se dugo opirao, braneći hrvatski ikavski izgovor, Spličanin Ante Kuzmanić u svojem listu „Zori dalmatinskoj” u Zadru.

Stremljenje Hrvata za narodnim, političkim i kulturnim je dinstvom vodilo je neminovno i u jedinstvo književnoga jezika i pravopisa. Tim su jezikom od sredine 19. stoljeća pisana i zemljopisna imena. Uklanjanjem iz jezika svih lokalnih obilježja koja nisu bila u skladu s jezičnom normom, ulazi lik *Spljet* u uporabu nekoliko desetljeća prije vremena o kojem govorimo u naslovu. Na taj način narušavaju se dva osnovna kriterija za utvrđivanje službenog imena: a) *dogovjeka tradicija* imena *Split* u Splitu i okolici i b) *tadašnja sveopća uporaba* tog imena i od mještana i od ljudi u okolici koja tom gradu u gospodarskom, kulturnom, zemljopisnom i administrativnom smislu pripada.

Postavlja se već na početku pitanje: je li s onomastičkoga gledišta opravdano ovakvo purističko nasilje nad imenima, koje je u našoj onomastici počelo u drugoj polovici 19. stoljeća i čije posljedice traju do danas?

U hrvatskoj onomastici već krajem 17. i početkom 18. stoljeća Pavao Vitezović je, obrađujući antroponimijsku gradnju u djelu „Lexicon nominum proprium et festorum

³ P. Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972, str. 118, bilj. 169.

⁴ To su upravo hrvatski toponimi osnovnog imena *Splētō*, potvrđeni na sučelnom Braču, što je lako objasniti. Brač je jedan od naših rijetkih otoka koji nije razvio grada, gradovi su na primorju bivali prijenosnici i rasadnici romanskih riječi u hrvatski jezik. Na Braču je romansko-hrvatska jezična simbioza bila nužda, a ne prisila prestižnoga grada. Hrvatska imenska prilagodba ondje je bila izravna; hrvatska imena ondje su rano bila u uporabi i rano zasvjedočena u povijesnim vrelima.

⁵ Svjestan sam da nije sasvim točno navesti kako je lik *Spljet* umjetno ime. Ono se u tom liku pojavljuje u prvim ijekavskim spomenicima u ijekavskoj Bosni, istočnoj Hercegovini, a pogotovu kod Dubrovčana i Bokelja. Svatko je naselja nazivao po svojem, kao što i danas npr. Korčulani i Hvarani zovu Mljet *Mlitom*, Spličani Rijeku *Rikom*, a Šokci i Bunjevci Osijek *Osikom*. Takva proizvoljnost – *svatko sa svojim imenovanjem* nije svrhovita. Onomastička identifikacija traži istoobličnost, istu fonijsku sliku imena.

apud Illyricos celebrorum” unosi imena s likovima kakvi su u narodnoj uporabi: pored *Agatha* bilježi *Jāga* i *Jāga*; uz *Anton*, i *Janton*, i *Jantol*, i *Ante*, uz *Ambroz* i *Broz* – uočivši već onda kako su imenski likovi pravilni u oblicima kakvi su u pučkoj uporabi i kako imena sadržavaju u sebi, uz dijalekatska, sociološka i nacionalna obilježja. Bile su mu jasne zasade koje su općeprihvaćene tek u današnjoj onomastičkoj teoriji^{5a}

Nemoguće je previdjeti srođenost puka sa svojim zavičajnim imenom u koje su utkani prvi, pravi, bitni i sabiti sadržaji prvog poimanja svijeta oko sebe, povijest i sadašnjost, cjelokupno iskustvo i znanje u vezi s tim mjestom, koji se nasljeđuju i stječu življenjem sa svojim zavičajem, čiji je izraz u ovom slučaju – *Split*. Održati taj lik Splićanima je bila patriotska ne samo kampanilistička dužnost, pa su svako prekrajanje toga lika doživljavali kao napad na najintimniju vlasnost. Drukčiji stav bio bi nenaravan. U tadašnjim filološkim raspravama pojedini su se filolozi žestoko i bezobzirmo do uvreda obarali na puk, pišući kao ti „lippi et tonsores”, dakle ti krmeljivci tupoglavci, brijači i brbljavci, „opančari i kampanilisti, političari i juristi” nemaju što da odlučuju o liku *Split* ili *Spljet*, jer su oni, filolozi, znanstveno pokazali i dokazali da je jedino ispravan oblik *Spljet*, te samo tako treba zvati taj grad⁶.

Istaći valja da koliko god su mnogo tada jezični stručnjaci pridonijeli objašnjavanju porijekla imena⁷, u kodifikaciji imena imali su s teorijskog i s praktičnog gledišta pogrešan stav. Oni su mnogo zamrsili problem s reperkusijama koje su uzvitalale neuobičajeno žučljivu polemiku, uzbudile širu javnost. Nama se ta polemika s početka stoljeća može pričinjati danas kao štivo za uveseljavanje, a radilo se zapravo o vrlo važnom lingvističkom problemu u vezi s kodifikacijom vlastitih imena, koji je bio izraz političkih i socijalnih prilika i imao odraza na dalju jezičnu politiku.

Već stoljeće prije osvajanja općinske vlasti u Splitu od autonomaša, predvođenih Antom Bajamontijem, u Dalmaciji se, radi sveopće proširenosti štokavskog narječja u literaturi i početka hrvatskog jezičnog standarda, gasi čakavska književna riječ, odnjegovana na Marulićevim djelima „u verskih hrvackih”. Polovicom 19. stoljeća istiskuje se ondje i naziv jezika, gdje je taj naziv najranije i najfrekventnije zasvjedočen kao *hrvatski* (te postaje *slovenski*, *ilirski*, *lingua slavo-dalmata* ili posprдно *lingua morlacca*). A krajem stoljeća trebalo je žrtvovati i zavičajno ime ovoga grada, odnjegovano na materinskom idiomu i u pisanoj uporabi od prvih hrvatskih spomenika na ovom prostoru. „Više decenija”, navodi

^{5a} Usp. radove: V. Putanec, *Pavao Vitezovic* (1652-1713) kao onomastičar i antroponimija u „Lexicon latino-illyricum (17-18 st.)”, *Raspave Instituta za jezik*, I, Zagreb 1968, 45-88; P. Šimunović, *Daničić onomastičar* (prilog problemu standardizacije mjesnih imena na hrvatskom i srpskom jezičnom području), u: *Zbornik o Đuri Daničiću*, Zagreb-Beograd 1981, str. 433-446.

⁶ V. Lozovina, *Split ili Spljet?*, *Nastavni vjesnik*, sv. 4, Zagreb 1910, str. 279.

⁷ O etimologiji imena *Split* pisali su: M. Rešetar, J. Zeiler, G. Marcochia, N. Nodilo, K. Jireček, A. Mayer, H. Krahe, P. Skok, M. Pera, Th. F. Magner i dr. V. Putanec/P. Šimunović, *Retropektivna onomastička bibliografija hrvatskosrpska* (u rukopisu).

J. Smodlaka, vjerojatno malo pretjerano, „nitko u ovom gradu, čak ni u privatnoj prepisci, ne piše Split, jer se to smatralo grijehom protiv književnog jezika”⁸.

Zemljopisna imena u vrlo izdiferenciranim hrvatskim dijalekatskim krajinama upotrebljavala su se u tradicionalnim dijalekatskim likovima, jer je hrvatski književni jezik bio zasnovan od samog početka na osnovi narodnih govora, na odnjevovanoj brizi za čistunostvom i s izgrađenom svijesću o zajedništvu i o prožimanju svih hrvatskih dijalekata. Karađićeve jezična reforma od sredine 19. stoljeća utemeljila je književni jezik na novoštokavskoj osnovi, ijekavskom izgovoru, s novoštokavskom morfologijom i akcentuacijom i značila je za Hrvate pokretnicu i prekid s prošlošću te stvaranje književnog jezika na živu novoštokavskom govoru narodnih umotvorina. Tom novom kodificiranom književnom jeziku u Hrvata i Srba počeli su se nasilno podvrgavati i vlastita imena, jer je nastao jaz s tradicijom i zazor od dijalekata⁹.

SLIJED POLEMIKE *SPLIT/SPLJET*

U drugoj polovici 19. stoljeća kod „učenoga svijeta” sve više prodire oblik imena *Spljet*. Osobito od god. 1860, kad je u Carevinskom vijeću zastupnik Ambroz Vranicani zatražio da se Dalmacija sjedini s ostalom Hrvatskom, u kojoj je to ime *Spljet* ušlo u uporabu prihvaćanjem Daničićevih načela o književnom jeziku. U Dalmaciji je u to vrijeme Narodna stranka vodila nepoštednu borbu za pravo i prevlast hrvatskoga jezika nad talijanskim. Nakon što je g. 1870. Narodna stranka izvojevala većinu na izborima za Dalmatinski sabor, nastala je prekretnica i u jezičnim pitanjima. Sabor je donio odluku po kojoj se hrvatski jezik izjednačuje s talijanskim u uredima i sudovima, ali tu odluku vlada nije poslala caru na ozakonjivanje.

Narodna stranka je u svim općinama u kojima je stekla većinu uvodila hrvatski jezik kao službeni. Godine 1872. izašla je naredba o upotrebi zemaljskih jezika, po kojoj su se uredi i sudovi trebali služiti onim jezikom kojim se služi stranka koja je na vlasti. Tada se hrvatski jezik izjednačio u vanjskoj službi ureda i sudova, a i predmeti u školama mogli su se predavati na hrvatskom ili na talijanskom jeziku¹⁰.

Borba za općinsku upravu bila je od golemog značenja za ostvarivanje narodnjačkih ideala nakon saborske pobjede narodnjaka.

U Splitu se za program Narodne stranke ustrajno bori njezin prvak Gajo Bulat (Supetar 1836 – Beč 1900), osobito od 1874. kad stupa u stranku i postaje njezinim pred-

⁸ J. Smodlaka, *Splet, Split, Spljet*, u svojoj knjizi *Imena mesta i meštana na tlu Jugoslavije*, Split 1946, str. 87.

⁹ P. Šimunović, *Daničić onomastičar...* o.c., 435.

¹⁰ Podrobnije u knjizi Nikša Stančić, *Hrvatska nacionalna ideologija preporodnog pokreta u Dalmaciji (Mihovil Pavlinović i njegov krug do 1869)*, Centar za povijest znanosti, Monografije 11, Zagreb 1980, passim.

stavnikom u Dalmatinskom saboru u Zadru i u Carevinskom vijeću (1879). Uspješno je vojevao protiv jake Autonomaške stranke u Splitu, na čijem je čelu stajao dugogodišnji splitski načelnik **Ante Bajamonti**,¹¹ koji je uživao jaku podršku u zavedenom puku, pogotovu u Velom varošu. Bulat je u svojem listu koji je nazvao „Split”, a izlazio je kao prilog „Narodnog lista” od 1871,¹² vodio uspješnu izbomnu agitaciju, koja je god. 1882. dovela do pobjede narodnjaka u Splitu, do pohrvaćivanja Splitske općine; otkad autonomaški pokret gubi svako značenje.

Tada zapravo počinje rivalstvo imenskih oblika *Split* i *Spljet*. Splitsko općinsko vijeće uvelo je službeni oblik *Split*, bečka ministarstva i dalje su rabila lik *Spljet*, a ostali kulturni svijet podvojeno rabi jednu i drugu inačicu imena¹³.

Splitski „neuki” puk sa svojim zavičajnim imenom *Split* našao se u procijepu između talijanskih „šjora” i mnogih autonomaša koji se služe talijanskim jezikom kao jezikom prestiža i rabe talijansko ime *Spalato*, i učenih ljudi koji se povode za filozofima i govore *Spljet* da se ne ogriješe o norme književnoga jezika. Lik *Split* podržava „odabrana i neustrašiva mladost iz seljačkih, građanskih i radničkih slojeva koja je svoje duše i mišice posvetila uspjehu hrvatske stvari u Splitu”¹⁴.

Istaknuti narodnjak **Dinko Politeo** odlučno piše u „Pravoj hrvatskoj misli”; „*Split* a ne *Spljet!* jer je prvi oblik bio simbol, zastava, bojni poklič u narodnoj borbi s talijanašima Bulatove epohe, jer je on usko vezan o imena narodnih prvaka Bulata, Pavlinovića Luke Botića, pa bi bilo svetogrđe prema imenu i uspomeni njihovoj mijenjati ga u — *Spljet!*”¹⁵.

Bili su to emotivni razlozi, doduše važni u kodifikaciji imena mjesta, ali u to doba nedorasli filološkim razlozima koji zahtijevaju *Spljet*, a koji je lik prvi žustro i argumentirano obrazlagao i predlagao mladi Dubrovčanin **Milan Rešetar**¹⁶, tada gimnazijski profesor u Splitu. On odlučno tvrdi; „Valja ga zvati *Spljet* i nikako drugovačje, jer je vokal u imenu *jat*, te ga tako pisahu jekavci u staro doba, a mi za književni jezik odabراسmo baš jekavski”. On piše kako bi bilo ludo da sad i Riječani traže da „mi pišući jekavski zovemo njihov grad *Reka* ... ili Biograđani da ne diramo u njihovo *Beogrado*”. Protivi se, po njemu, zdravom razumu i nauci „ako ko ište da se zabaci u književnom jeziku opravdano *Spljet* na uhar ikavskom idiotizmu (sic!) *Split*”. Bilo je to prvo filološko obrazlaganje u prilog *Spljetu*. Mladom filologu, štokavcu ijekavcu po rođenju i kasnije velikom poznavaju-

¹¹ Usp. K. Bego, *Stogodišnjica rođenja dra Gaje F. Bulata*, Novo doba od 4. I. 1936, str. 3.

¹² Tada je urednikom postao istaknuti narodnjak Juraj Biankini (1847-1928).

¹³ Usp. J. Smodlaka, o.c., 87; V. Lozovina, o.c., 278.

¹⁴ K. Bego, *ibidem*.

¹⁵ D. Politeo, *Spljet ili Split?*, Prava hrvatska misao, Zagreb 1903, 1.

¹⁶ M. Rešetar, *Ime grada Splita*, Program Velike gimnazije u Splitu za god. 1886/1887, Split 1987, str. 12.

telju štokavskog dijalekta¹⁷ i sveučilišnom profesoru u Beču, tadašnjem svjetskom slavističkom središtu, nisu bili sasvim u redu njegovi znanstveni argumenti. Rešetar npr. tvrdi kako svi narodi imena mjesta dotjeruju prema zakonima književnoga jezika ili dijalekta koji im je mjesto njega, što nije točno. On smatra da bi se „čudnijih stvari dogagjalo s našim imenima kad bismo ih pisali kako ih sami mještani zovu. *Stari Grad* bio bi *Stori Grod*, *Hvar* bi bio *For*, *Omiš* bi imao čakavski lik *Omiš*, a *Karlovac* bi bio *Karlovec*, a to nikome nije palo na pamet”. Rešetar je ovdje pomiješao nekoliko kriterija važnih pri kodifikaciji imena, od kojih je prvi narodna tradicija, a po njoj su hvarska imena mjesta bila zasvjedočena odavna kao *Stari Grad* i *Hvar*¹⁸ kod samih mještana, i kriterij da se fonemski sastav imena mora prilagoditi fonemskom sustavu književnoga jezika, a taj čakavski fonem /š/ u *Omiš* ne nalazi se u književnom jeziku. Što se tiče oblika *Karlovac* (*Čakovac* i dr.), u njima je također izvršeno nasilje kao i nad *Spljetom*, te danas vlada u toj kategoriji imena golemo pometnja (usp. danas *Čakovec*, *Vrbovec*, *Kerestinec* itd.). Rešetar to ne vidi, on je uporno dosljedan: „*Spljet* koji je postao od *Spalatum* treba dakle podvesti pod zakone književnoga jezika, jer to nas uči istorija a potvrđuje filologija, vjerujemo objema!”¹⁹.

Očito je bilo oporbe na takvo Rešetarovo gledanje, jer god. 1903. kad se pojavljuje borbeni D. Politeo člankom „*Spljet* ili *Split*?”^{19a} u ime tradicije za ime *Split*, odgovara oštro V. Lozovina člankom „*Split* ili *Spljet*?” u „*Jedinstvu*” od 31. VII. 1903, braneći Rešetarove stavove.

Pet godina kasnije Ivan Broz objavljuje Hrvatski pravopis (Zagreb 1892), a godinu zatim i drugo izdanje, u koje uvrštava kao jedino pravilan lik *Spljet*, a oblik *Split* žigoše zvjezdicom i za nj kaže da je dijalektalni oblik. Tako je to pretiskavano od izdanja do izdanja sve do god. 1915, kad VI. izdanje toga pravopisa postumno uređuje Dragurin Boranić.

Rešetarova etimologija kojom dokazuje *jat* u imenu *Split/Spljet* i svođenje potonjeg lika pod pravila književnoga jezika, te pravopisna kodifikacija toga jezika učinili su da se *Spljet* sve više nametao u pisanom liku, dok je *Split* živio u puku, koji naravno nije mogao ni znao učeno raspravljati s filozofima ni na etimološkoj pa ni na ortografsko-normativnoj razini. Puk se zadovoljavao pučkim etimologijama imena; te mu je porijeklo tražio u nazivu biljke *split*, sinonimu „viline kose“, ili u glagolu *spliti se* „skupiti se nanosom vode“, „sleći se“, u kojoj je ipak narod sačuvao povijesnu istinu: da su se stari stanovnici Salone, nakon što je bila porušena, splili u Dioklecijanovu palaču, koju su onda, kaže ta prividna

¹⁷ Usp. M. Rešetar, *Der štokavische Dialekt*, Schriften der Balkankommission. Linguistische Abteilung. I. VIII, Wien 1907, 320 stupaca.

¹⁸ Hrvatski ili srpski jezik, kao i ostali slavenski jezici, nisu u svojem ishodišnjem fonemskom sustavu imali /f/, pa je taj fonem zamijenjen u imenu *Pharos* suglasničkim skupom /hv/.

¹⁹ M. Rešetar, *Ime grada Splita, o. c.*, str. 12.

etimologija, nazvali Splitom²⁰. Narodni pjevač već je prije doveo u vezu ime *Splita* (*Speleta*) s glagolom *splesti se*. Na tu se pučku etimologiju ugledaju stihovi splitskoga pjesnika Luke Botića (1830-1863):

„*Splijete grade, ... tko te spleo, divno li te spleo!*”²¹.

Bilo je i u znanstvenim krugovima protivljenja obliku *Spljet*. Tako P. Tomić u prikazu Rožičevih „Barbarizama u hrvatskom jeziku”²² prigovara ovom jezičnom čistuncu što unosi samo *Spljet*, a *Split* smatra pogreškom. Tomić tvrdi kako treba govoriti i pisati *Split* a ne *Spljet*, jer inače moramo *Belec* pretvarati u *Bjelac*, *Bela* u *Bijela*, *Belostenec* u *Bijelostijenac*, *Bilaj* u *Bjelaj* itd. Na tu bilješku osvrnuo se iduće godine u istom „Nastavnom vjesniku” Vinko Lozovina²³. Njegove su tvrdnje: „*Spljet* se uklapa u jezičnu normu; tako to ime izgovaraju i pišu jekavci” (a oni su, po njemu, mjerodavni, a ne mještani). „Tomićeva poredba ovog imena s drugima kao *Belec*, *Belostenec* i dr.”, tvrdi Lozovina, „nije na mjestu, jer dok se ta imena ni u jednom ni u drugom narječju drugačije ne izgovaraju nego tako, za *Spljet* se to ne može kazati”²⁴. Ovdje se unosi kriterij poznatosti imena pojedinog mjesta, pa se tobože za manja mjesta može dopustiti lokalni oblik imena. Ova nejezična razlikovnost jedva može biti kriterijem, jer je nedefinirana, a imena su neustaljena. Njegovi su „neoborivi razlozi” a) oblik *Split* je lokalnoga ikavskoga govora i ne sadržava u sebi nikakve bitne promjene toga imena, b) samoglasnik *i* u *Split* je od *jata*, i to je filološki dokazano, c) naš književni jezik je ijekavski, pa je jedino pravilan oblik *Spljet*. Lozovina ističe kako je to dvojstvo likova *Split/Spljet* i kod naobražena svijeta uzelo tolika maha da stranci zabezeknuto pitaju: kako je zapravo ime tom našem gradu²⁵.

Nekako u to vrijeme iznosi svoje mišljenje i Josip Smodlaka, koji se odvojio od narodnjaka i osnovao Hrvatsku pučku demokratsku stranku, priznajući kako je u početku i sam bio zagovornik lika *Spljet*, a onda je odustao, „jer se naučni razlog prof. Rešetara može obavezno primeniti tek onda kad ijekavština bude primljena kao književno narječje u celom području našega jezika”²⁶. No kako su u Srbiji, kaže on, prešli na ekavski tip književnog jezika, te Karadžićev i Daničićev *Biograd* vratili na prvotni oblik *Beograd*, on smatra da se istim pravom i razlogom može pisati *Split* u ikavskom govoru.

²⁰ Takve prividne etimologije ne valja u onomastičkim istraživanjima ne uzimati u obzir, jer kriju katkad zanimljive povijesne istine, koje ne moraju koincidirati s jezičnim istinama.

²¹ Slično je narodni pjevač objasnio ime Šibenik: *Šibeniče, šibe te šibale...*, misleći pri tom na ovaj utvrđeni hrvatski grad pred čijim su se zidinama i u njemu zbivale mnoge nevolje. J. Smodlaka, o.c., 80.

²² P. Tomić, *Barbarizmi u hrvatskom jeziku Vatroslava Rožica* (recenzija), *Nastavni vjesnik* XVII, sv. 9, Zagreb 1909, str. 700.

²³ V. Lozovina, o.c., 279.

²⁴ V. Lozovina, o.c., 279-280.

²⁵ V. Lozovina, o.c., 278.

²⁶ J. Smodlaka, o.c., 87.

Ova je polemika svoj vrhunac dosegla oko godine 1908. Narod se nije povodio za porukama filologa, koje su, kako smo vidjeli, upravo za puk bile uvredljive („lippi et tonsores”). Lik *Split* bio je izrazom njihove intime, njihova materinskog idioma, drago zavlačajno ime. Čuvanje toga imena njima je pitanje nacionalnog ponosa u vjekovnoj potčinjenosti toga lika romanskim imenima, koja su bila u službenoj uporabi i imala snagu prestiža.

Za jezičnu svijest goleme većine žitelja ne postoji predodžba značenja kad je riječ o liku dotičnog imena, nego predodžba dotičnog grada, njegove povijesti u najširem smislu i njegove sadašnjosti u svoj ukupnosti života grada i življenja u njemu. Splićanima je to sporno jatovski *i* u imenu *Split* posve jednako onome u *Sinj*, *Klis*, *Solin*, ili *Gripe*. U predodžbenom smislu to nije ono *i* u *dite*, *mliko*, *mira*, *cviće*, za koje riječi oni vežu iste predodžbene konotacije u domaćem i književnom liku. Drukčije je to s onomastičkim denotacijama kad se stvara izravna veza svakog pojedinog imena sa svakim objektom imenovanja. U „Slobodi” je tada napisana posmjehljiva ali logična poredba: Kad *Split* valja zvati *Spljetom*, zašto ne bismo *Šibenik* zvali *Šebenikom!*²⁷

Oblik *Split* postaje političko oružje Hrvatske pučke demokratske stranke, koja ovim narodnim imenom stječe sve veći oslonac u „malom puku”²⁸, osobito nakon poraza na izborima 1907, otkad postaje sve jača i utjecajnije. Tako *Split* kao narodni oblik imena postaje značajnim adutom u stranačkim nadmetanjima.

Zanimljivo je navesti i ovaj primjer koliko je Splićanima bio tuđ i mrzak nametnuti lik *Spljet*, da su oni stvorili glagol *splječariti*²⁹ za one koji govore *Spljet*, *spljetski*, *Splječanin*, pridajući im tako biljeg stranaca, odroda, nadričistunaca i sl.

Iz literature o toj polemici vidljivo je koliko je poznati arheolog don Frane Bulić osjećao taj problem. Srođen s pučkim likom imena, kao dijete splitskog predgrađa, i tragalac za autentičnošću spomenika, kao arheolog, s jedne strane, nije mogao ne uvažavati filološke razloge svojih kolega koji su zagovarali lik *Spljet*, s druge strane. Stoga, i sam u dvojbi, predlaže on god. 1909. gradskom vijeću da tu imensku zavrzlamu riješe mjerodavni stručnjaci, da se povede anketa i da konačnu odluku donese Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. To je, po njemu, bio jedino znanstveno opravdan put. Problem se sve više širi, ali se ne demokratizira, jer pravo na riječ u anketi imali bi „učeni” ljudi i oni iz redova došljaka, talijanaša, i oni nekadašnji autonomasi i oni drugi kojima je vrhovni autoritet Jugoslavenska akademija, a svi oni su zagovarali *Spljet*, jer s oblikom *Split* nisu bili ni toliko vezani ni toliko srođeni kao splitski težaci, radnici, đaci tadašnjih splitskih škola i narodnjaci koji su iznijeli pobjedu hrvatskoga Splita nad dotadašnjim autonomasima.

²⁷ Vidi „Sloboda”, Split, od 1. II. 1911.

²⁸ P. Skok, *Prilog ispitivanju imena mjesta...*, o.c., 12.

²⁹ Usp. „Narodni list”, 50, br. 11 (podlistak); navedeno po Skoku, o.c., 11. Slični satirički nadimajući prišvarci česti su u narodnom stvaralaštvu kao oružje potlačenog i obespravljenog naspram moćnicima i mogućnicima.

Gradsko vijeće očito je predmnijevalo kakav bi bio „znanstveni” pravorijek, pa je na Bulićev prijedlog odgovorilo tek iduće 1910. godine, navodeći jake isključivo izvanjezične, ali ne i izvan onomastičke razloge³⁰: „Ako se po zakonskom propisu i po samoj ljudskoj pristojnosti slična prirodna osjetljivost poštiva u svakoj privatnoj osobi koja ne dopušta da joj se ime iskripljuje, tim više se ta osjetljivost mora da poštuje čitavu jednom narodu i čitavoj jednoj političkoj općini, radi česa su na pogrešnom putu i sve sudbene, političke, administrativne i školske vlasti koje pišu *Spljet*, a ne *Split*. Stoga se zabacuje i anketa i pravorijek Jugoslavenske akademije s vidika javnog reda i pristojnosti, da se valjda za ljubav filologiji pojekavči ime *Split*, jer kad bi se išlo za tom purističkom strujom, moralo bi se preinačiti množ imena inih poreznih općina...”³¹.

Iz ovog odgovora vidimo da gradskom vijeću koje propisuje ime *Split*, i njime se služi, izmiču kontroli uredi, sudstvo i škole, ali da lik *Split* ipak ima oslonca u narodu, u gradu i okolici. To nam, uostalom, potvrđuju još uvijek živi svjedoci tih zbivanja.

Iduće 1911. godine javlja se ponovno M. Rešetar u „Slobodi”³², gdje opet na temelju etimologije imena, *jata* u imenu i „pojekavčivanja” imena u duhu književnoga jezika ostaje na svojim pozicijama iz god. 1886/1887. Čini se, međutim, da takva obrazlaganja nisu imala već nikakva izgleda da istisnu imenski lik *Split*, koji ima čvrsti i sve širi oslonac u samim Splićanima i okolici. Štaviše, samo uredništvo „Slobode” u gradskim vijestima oznanjuje da Rešetarov članak donosi samo „radi imena i glasa učenjaka, što ga on uživa”.

Godine 1916. u ovu se polemiku uključuje mladi Skok (1881-1956) nenadmašeno ime hrvatske i balkanske onomastike. Karakterističan je naslov njegova članka — *Spljet*³³. U tekstu redovito rabi likove *Spljet*, *spljetski*, *Splječani*. On u članku raspravlja u prvom redu o etimologiji imena *Spljet*, ali nije u toj zahuktaloj polemici mogao mimoći da ne izloži i svoj stav o *Spljetu*. Skok podržava svojeg starijeg kolegu Rešetara, koji je, kako kaže Skok, taj problem znanstveno riješio, no „kad bi znanstveno rezoniranje u ovakvim stvarima bilo odlučno, zna se zašto bi se trebalo odlučiti”. Potaknut odlučnim odbijanjem splitskog općinskog vijeća i samih Splićana da prihvate taj „filološki” *Spljet*, jer „čuvanje svojega lika (*Split*) smatraju pitanjem časti i pristojnosti i svako mijenjanje toga lika drže atakom na te svoje svetinje”, veliki Skok vidovito rezonira u duhu današnje onomastičke teorije. On naslućuje kako je mijenjanje imena jednog važnijeg grada stvar osjećaja i kako je u tome znanost nemoćna³⁵. Rekli bismo danas: *običajnopravna forma imena jača je od*

³⁰ Poznato je da sve što je predmet jezika zadire u predmet onomastičkog istraživanja, a sve što je predmet onomastike nije područje jezičnog proučavanja.

³¹ Navedeno po članku P. Skoka, *o.c.*, 12.

³² Usp. „Sloboda”, sv. 7, Split 1911 (podlistak).

³³ P. Skok, *Prilozi k ispitivanju imena mjesta*, V., Spljet. Supplemento al Bullettino di archeologia e storia dalmata, sv. 50, Split 1916, 1-13.

³⁴ P. Skok, *o.c.*, 11.

³⁵ P. Skok, *ibidem*.

njegove jezičnouporabne norme³⁶. Skok, za razliku od Rešetara, zna da i drugi narodi ozakonjuju dijalekatske oblike imena. Tako navodi francuski *Toulouse* (stara *Tolosa*), koja bi se po zakonima francuskoga književnog jezika trebala pisati i izgovarati **Touleuse*, pa nikome u Francuskoj „nije palo na pamet zahtijevati da se ime toga grada francizira”³⁷. Slično je s furlanskim *Cividale*, koji u furlanskom glasi *Čividal*, u našim glagoljskim spomenicima *Čabdad*, u sloveskom *Čevdad* i *Čedad*, a postalo je od lat. *civitas* (kao i naš *Cavtat*). Kad bi se toskanizirao, glasio bi **Città*, „a onda za jezičnu svijest više ne bi bilo ime mjesta”³⁸. Skok poput Rešetara smatra da se tom pitanju pridaje velika važnost, umjesto da se rješavaju važniji lingvistički problemi. „Previše se truda ulaže za tako neznatan uspjeh da se Spljećani prisile da svoj lijepi grad zovu *Spljetom* umjesto *Splitom*”³⁹. On zaključuje: „Budući da je Spljećanima *Split* miliji, nemamo ništa protiv toga, da se tako službeno zove. A znanost neka se zadovolji s onim, što se nje tiče, a to je neka se istražuje postanje toga imena. To zanima učeni svijet već preko 950 godina i još uvijek se ne može riješiti”⁴⁰.

Bilo je, dakle, očito da se Splićanima neće moći naturiti „umjetno” ime. Sličnih imena bilo je sve više koja su se opirala jezičnoj normi i na hrvatskoj i na srpskoj strani, gdje je već bio sasvim prevladao lik *Beograd* umjesto *Biograd*, kako su to filolozi tražili od sredine prošloga stoljeća. Rešetar npr. rezignirano utvrđuje „kako nas od ujedinjenja i oslobođenja sve više tjeraju da usvojimo likove *Beograd* i *Split*, jer ih tako zove narod što živi u njima i oko njih”⁴¹.

Filolozima je preostalo da i pravopisno ozakone takve narodne likove. To je učinio Dragutin Boranić u prvom izdanju svojega Pravopisa hrvatskoga ili srpskoga jezika god. 1921. On na str. 9. unosi pravilo: „Mjesna imena i prezimena iz ekavskog i ikavskog područja čuvaju *e*, *i* i u ijekavskom govoru; tako npr. piše se *Nemčić*, *Belić*, *Delnice*, *Split*...”; a stvarnost ga je prisilila na još liberalniji dodatak: „Vlastita imena ove ruke otimaju se kadšto i o drugih glasovnih zakona; piše se na pr. *Livno* mj. *Hlijevno*, *Foča* mj. *Hoča* (od *Hodča*), *Gacko* mj. *Gatsko*, *Raić* mj. *Rajić* itd.”

Tako se u praksi ostvarilo ono što uči današnja onomastička teorija u vezi s ovim problemom.

³⁶ P. Šimunović, *Daničić onomastičar...*, o.c., 435.

³⁷ P. Skok, o.c., 12.

³⁸ P. Skok, *ibidem*.

³⁹ Po njemu bi bilo korisnije da se „u Splitu poduzimlje kakva akcija, da se nastoji stati na put onome silno nepristojnom i raspojasanom psovanju kod mlađeg svijeta, što na strance tako neugodno djeluje”.

⁴⁰ Etimologija još uvijek nije riješena. Usp. bilješku br. 7.

⁴¹ M. Rešetar, *Beograd-Split*, Vijenac, god. I, knj. II, sv. 3, od 2. kolovoza 1923, str. 92.

Zemljopisno ime pomaže nam da se pravilno i brzo orijentiramo u prostoru, pa mora biti istooblično. U imenima je etimološki sadržaj sporedan, a bitni su istolika postava fonema, istočujni fonijski sadržaj. Mjesna imena pravilna su u likovima koje rabe njihovi najdjevatelji (tradicijski kriterij), kojima se služe njihovi mještani i oni u okolici (topički kriterij) i u kojima se fonemski i prozodijski inventar i njihove distribucije ne protive tim značajkama standardnoga jezika. Vlastita imena nastaju u zavičajnom govoru, a ne u književnom jeziku i jezični puristi u tom području jedva da imaju što tražiti.

Pa ipak kao da je taština Milana Rešetara nakon četiri desetljeća ustrajnog zagovaranja lika *Spljet* bila povrijeđena. On se još jednom javlja člankom neobična naslova „Beograd – Split”⁴², ali se ne radi, piše, o pruži između glavnoga grada i primorskog glavnoga grada (za koju se nekoć zalagao autonomaški načelnik Ante Bajamonti kao jedinom vezom Splita s unutrašnošću), već o njihovim imenima. On tamo govori da bi s gledišta „ijekavskog književnog govora” odobrio likove *Beograd* i *Split* kad bi se svi toga pridržavali i kad bi se radilo o kakvim zabitnim selima što se u javnom životu nikad ne spominju. On dopušta da se kaže: Kačić se rodio u *Bristu* (mj. Brijestu), da se piše *Podsused*, „jer apelativa *podused* u narodu nema”. U navedenom članku on počinje napadati kajkavske imenske likove na *-ec* i *-ek* (*Čakovec*, *Sisek*), kao nepravilne, „jer štokavcima smeta ono *e* koje se u drugim padežima u štokavaca ne gubi”. Ne uviđa Rešetar, kao ni dotadašnji i tadašnji urednici Akademijina rječnika, da imena nose dijalekatska obilježja i da je nesvrshodno, kad je riječ o imenima, nametanje jednog dijalekta (štokavskog) drugim hrvatskim dijalektima (kajkavskom i čakavskom). Danas nam je čudna žrtva „za ljubav filologije” Matije Valjavca, urednika Akademijina rječnika, koji potkraj života svoje prezime *Valjavec* mijenja u „štokavsko” *Valjavac*. Rešetar smatra golemom pobjedom književnog jezika što je sve prošireniji kajkavski lik *Karlovec*⁴³ ostao *Karlovac* (što je iskonski čakavski i štokavski lik) i kajkavski lik *Sisek*⁴⁴ – *Sisak*, „jer bi inače trebali putovati preko *Siseka*”. Štokavska prilagodba kajkavskih mjesnih imena sastavni je dio problematike o kojoj raspravljamo. Taj proces trajao je duže i prisutan je djelomično i danas u raspravama o našim imenskim prilagodbama⁴⁵.

Vraćajući se ponovno na problem likova *Beograd* i *Split*, Rešetar je i dalje ostao pri svojem mišljenju: „a) da su *Biograd* i *Spljet* ne samo stari oblici u ijekavskom već su oni u njemu i pravilni i b) svatko tko govori i piše ijekavski mora govoriti i pisati stare i pravil-

⁴² M. Rešetar, *ibidem*.

⁴³ Kajkavski glasi *Karlovec* kao i *Karlovec Ludbreški*. Potonjem ojkonomu dodan je atribut da bi se razlikovao od poznatijeg imenjaka na četiri rijeke. Tako je i *Biogradu* potkraj stoljeća bio dodan „prirepak” na *moru* da se razlikuje od poznatijeg imenjaka na utoku Save u Dunav, kojemu je tada ekavski lik promijenjen u ijekavski *Biograd*.

⁴⁴ *Sisak*, stara *Siscia*. Najranije su hrvatske potvrde u kajkavskom liku: *Sisek*, *Sissek*, a sežu do u XVI. stoljeće. Kod Slovenaca su odavna u uporabi stari hrvatski likovi: *Pulj*, *Reka*, *Karlovec* i *Sisek*.

⁴⁵ Usp. Lj. Jonke, *Standardizacija imena mjesta*, Prva jugoslovenska onomastička konferencija. CANU, Naučni skupovi 2, Titograd 1976, 43-46.

ne oblike *Biograd* i *Spljet*". Zgoda koju je ispričao i savjet koji je dao uz te kategorične stavove u vezi sa *Spljetom* i *Biogradom* vrlo su indikativni: „Ako tko uspiše komu u *Biograd*, nek ne zaboravi da na adresi doda 'u Srbiji', jer mu se može dogoditi kao i meni: nijesam toga dodao, pa je pošta pismo poslala u *dalmatinski Biograd*”⁴⁶.

Sudbina tog Rešetarovog pisma pokazuje da je proces sveopćeg usvajanja likova *Splita* (i *Beograda*) završen. Identifikacija zemljopisnih objekata, kako se vidjelo, bivala je sve teža zbog dvojtva imena (*Split/Spljet*) ili sasvim onemogućena zbog unificiranja imena koja imenuju različita naselja (*Beograd/Biograd*). Komunikacija je bila prekinuta; govoima praksa izbacila je sama nametnute imenske likove iz uporabe⁴⁷.

ANALIZA

Onomastičari su se tada bavili, a velikim se dijelom i danas bave, etimologijom imena, a ne funkcioniranjem imenskog lika u jeziku. Zaokret je došao sa strukturalizmom kad se i imena promatraju kao sustav znakova kojima se snalazimo u prostoru ili identificiramo u drštvu. Različiti oblici etimološki istoga imena nose različite sadržaje. Ikavski *Brist* u makarskom primorju, ekavski *Brest* na obroncima Čićarije i ijekavski *Brijest* kod Osijeka nose tri različita sadržaja, kao *Rika* (staro splitsko ime za rječicu Jadro), *Reka* (kod Koprivnice) i *Rijeka* (kod Titove Korenice), kao *Bela*, *Bila*, i *Bijela*, ili kao *Split* i *Spalacuni*⁴⁸ (dio *Splita*), *Kašuni* (dio *Splita*) i *Kaštelet* (dio *Splita*)⁴⁹. Svesti ta i takva imena na isti lik značilo je otežati nekoliko puta onomastičku informaciju. Ista pometnja nastaje i pri pojavi dvojakog imena za isti zemljopisni objekt kao što je bilo 70 godina sa *Splitom* i *Spljetom*. Nisu to nevažni problemi kako misle Rešetar i Skok, čija je prvenstvena orijentacija bila na porijeklo imena, a ne na imensku uporabu. „Zavičajno ime svakom je narodu stup najslavniji”, pisali su Splićani; zato se nisu prihvaćala artifičijelna imena kakva su se onda redom stvarala: *Dionice* za Delnice, *Bijelac* za Belec, *Crnomerac* za Čmomerec, *Hraštani* za Rašćane itd. Spoznaja da je ime zadano zavičajnim idiomom, da je važna tradicija njegove uporabe u mještana i da je jedino pravilno u obliku u kojem se najčešće upotrebljava od tih mještana u to doba još nije bila prisutna u onomastičkoj teoriji⁵⁰.

Svođenje imenskih likova na pravila književnoga jezika počelo je u nas izradom rječnikā u koje su se ravnopravno s ostalim leksikom unosila i vlastita imena već od sredine

⁴⁶ M. Rešetar, *ibidem*.

⁴⁷ Više o tome: P. Šimunović, *Mehrnamigkeit und Gleichnamigkeit verschiedener geographischer Objekte*, ONOMA XII, Leuven 1978, 1-2, Kongressberichte, Bern 1975, Bd. III, 340-346; isti, *Mehrnamigkeit geographischer Objekte und Sprachgrenzen (dargestellt am Material des östlichen Adriagebiets)*, Zeitschrift für slavische Philologie, XL, 1, Heidelberg 1978, 64-75.

⁴⁸ Oba lika su od iste još sasvim neutvrđene osnovne riječi. Vidi iduću bilješku.

⁴⁹ Lat. *castellione* polazište je objema toponimima, no njihov ulazak u hrvatski jezik i vrijeme njihove integriranosti u tom jeziku različiti su.

⁵⁰ P. Šimunović, *Daničić onomastičar, o.c.*, 435.

XIX. stoljeća. Filolozi su ta imena prekrajali katkad do hiperkorektnosti i pogrešaka kao npr. Karadžić koji unosi u Rječnik *Kònāvlje* umjesto narodnog imena *Kònāvli* i *Kāštela* umjesto narodnog (i starijeg) lika *Kaštīla*⁵¹. Takva su se imena pretiskavala iz rječnika u rječnik dok nisu ustalila svoje krive likove u pravnoj i jezičnoj uporabi. Mijenjala su se imena na *-ane* (tip *Pakoštane*, *Koljane*) u *-ani*, imena na *-išće/-išća* (tip *Bobovišće/Bobovišća*) u *-ište*. Restaurirali su glas *h* (*Hlijevno*, *Hraštani* mj. *Livno*, *Raštane*), skup *čr* mijenjali su u *cr* (*Crnomerac*)⁵²; uopće su kajkavske i čakavske likove prekrajali na štokavski dijalekt (*Crkvenica* mj. *Crikvenica*, *Sisak* mj. *Sisek*, *Međumurje* mj. *Međimurje* itd.), a pogotovu imena u ikavskom i ekavskom obliku: *Osijek* mj. *Osek*⁵³, *Rijeka* mj. *Reka*⁵⁴, *Prieko* mj. *Priko* (kod Omiša) i *Preko* (kod Zadra) sve do pogrešnom etimologijom stvorenih je-kavskih likova kao *Bjelovar* mj. *Belovar* (od mađarskog vladarskog imena *Bela* i imenice *var* „grad”, po tipu *Karlobag*, *Titograd* i sl.). Kako takvim prekranjima nisu bila obuhvaćena sva imena takvih i sličnih obilježja (a mnoga su se i odupirala, kao npr. *Split*), nastala je pometnja u imenima naših naseljenih mjesta: *Osijek* pored *Belog Manastira*, *Biograd* pa ponovno *Beograd*, a dalmatinskom *Biogradu* ostao je nepotreban dodatak „na moru”, brdo *Peljac* daje poluotoku Ratu novo ime *Pelješac*. Svi oni koji su govorili *Spljet* nazivali su naselja u okolici ikavskim likom: *Splitska* (izvedeno ime od *Split*), *Privor*, *Srinjine*, *Srijane*, *Bilobrci*, *Liska*, *Crivac* i sl. Prekrojivši Tišnjanima njihovo domaće *Tisno* u *Tijesno* u istoj su općini ostali ikavski likovi *Bilice* i *Slivno*. Promijenivši ekavsko ime *Reka* u *Rijeka*, ostala su ekavska: ime *Rečina* za rječicu koja teče kroz taj grad i koja mu je dala ime, te imena u okolici *Lenci*, *Orehovica*, *Plešići*, *Podbreg* itd.

Kmjila se takvim prekranjima spomenička vrijednost toponima, koji – vezani za mjesto, oblikovani dijalekatskim značajkama i ukrućenih likova – neće moći vjerodostojno svjedočiti o protegu izoglosa vrlo važnih za povijest jezika, jer je krivotvorena njihova jezična rasprostranjenost, neće se moći uzimati kao dijalekatski podaci u vezi s prou-

⁵¹ V. St. Karadžić, *Srpski rječnik, istumačen njemačkim i latinskim riječima...*, III, Beograd 1898, s.v. *Kāštela*, *Kònāvlje*.

⁵² Vidi još takvih primjera u P. Šimunović, *Caractère de la toponymie de l'archipel de Dubrovnik*, *Bullettino dell'Atlante linguistico mediterraneo*, 13-15, Firenze/Venezia. Ed. Olshi 1976, 303-313. U standardizaciji imena valja poštivati mjesnu tradiciju. Ime kao i svaku riječ valja učiti uvijek iznova i pamtit i zajedno s objektom koji imenuje, jer on je njegov sadržaj. Valja naučiti uporabu imena u jeziku, kao što to činimo danomice s imenima iz svega svijeta koji ulaze u naš jezik i postaju svojimom našeg imenskog fonda. Valja dakle naučiti da su imena tipa *Pakoštane* muškoga roda u nominativu plurala, da su imena *Bregi*, *Livaki* pravilna u tim nesibilariziranim likovima, da su sufixi *-išće/-išća* pravilni u toponimima *Križišće*, *Bobovišća*, da u mnogim kajkavskim zemljopisnim imenima na *-(e)c*, *-(e)k*, *-ič(e)k* i sl. djeluje nepostojano *e*, da su u imenima mogući suglasnički skupovi *šč* (Ščit), *čr* (Začretje) itd. i da sve te pojave nisu dopuštene u običnim imenicama. Usp. P. Šimunović, *Na granici toponima i apelativa*, *Filologija*, VIII, Zagreb 1978, 299-308.

⁵³ Potvrde iz XVII. st. su *Osek* (mađarski *Essek*); kasnije kod Relkovića i Kanižlića pojavljuju se ikavski likovi.

⁵⁴ Rijeka pripada tzv. liburnijskoj čakavštini. To ime izvorni govornici i dandanas izgovaraju *Rēka*. V. i D. Klen, *Rika -750 godina od prvog spomena imena Rijeka*, *Dometi*, br. 3-5, Rijeka 1980, 3-10.

čavanjem migracija, jer mnoge takve likove nisu širili izvorni govornici u selilačkim pohodima nego jezični čistunci u uredima. To je s gledišta čuvanja jezične spomeničke baštine bilo pogubno upravo u Hrvatskoj gdje je dijalekatski pejzaž vrlo izdiferenciran i gdje su izvorni toponomastički podaci prvorazredni jezični spomenici. Kao da se previdjelo da je toponim spomenik kulture i da bi ga trebalo štiti *zakonom o zaštiti spomenika*⁵⁵.

Principi svođenja imena na novoštokavski ijekavski lik nisu zadovoljili ni Srbe, koji npr. nisu prihvatili lik *Biograd* (za Beograd), ni Hrvate gdje su se čakavska i kajkavska imena odreda poštokavljivala i ijekavizirala u prvom redu. Taj čin bio je s teorijskog gledišta pogrešan, a trajao je dugo i svako suprotstavljanje proglašavano je (vidjeli smo u Rešetara i drugih) ludošću, provincijalnim hirom, dijalektalnom nagrdom, a upravo su tim „mrskim” biljezima označena vlastita imena. Ona nastaju u različitim dijalekatskim krajinama, u raznim povijesnim i jezičnim razdobljima, u različnim socijalnim sredinama na uvijek drukčijim kultumim i jezičnim tečevima. Stoga su toponimi, i vlastita imena uopće, odraz povijesne i teritorijalne zbilje kojom su imena motivirana i izraz jezične zbilje koja je prepoznatljiva u njihovim likovima. Ta dijalekatsko-sinkronijska (supostojanje *Split/Spalato*) i povijesno-dijakronijska različitost (*Spálatu* → *Spáletu* → *Spáleti* → *Spéleti* → *Splét* → *Split*; *Spalaculo*: *Splacuni*), uvijek drukčiji zvukovni izraz istoga imena, nose bitne razlikovne obavijesti važne i izvan jezičnoga zanimanja. U tom kontekstu očituje se spomeničko značenje izvornog, pučkog imenskog lika⁵⁶. Prekrajanje takvih jezičnih spomenika u ime jezičnog jedinstva bilo je pogrešno i s jezičnoga i s nacionalnoga gledišta⁵⁷.

Nametanje puku imenskih sadržaja nacionalnih ugnjetavača (*Spalato*) i onomastičkih sadržaja koje takvi likovi nose, te potiranje zavičajnog idioma u imenu „artificijelnim” imenom drugoga dijalekta (*Spljet*) čin je jezičnoga nasilja.

⁵⁵ To je bio jedan od zaključaka III. međunarodnog onomastčkog kongresa u Bruxellesu 1949, koji je organizirao Međunarodni komitet za onomastiku (pod okriljem Uneska). Jugoslavija je članica toga tijela od samog početka njegova djelovanja.

⁵⁶ Pred sam 1. svjetski rat književni historičar J. Škerlić zasnovao je bio anketu po kojoj bi se u srpskohrvatski jezik uveli ekavski izgovor i latiničko pismo. Ta epizoda vodila je u totalni jezični unitarizam. Bila je kratkoga daha i *nije* dirala u vlastita imena, tj. nije se tražilo da *Split* ili *Spljet* postane **Splet*. No i taj pokušaj pokazuje kuda bi to moglo odvesti vlastita imena kad bi se ona morala prilagodivati hirovitim književnopravopisnim normama. Imena se po svojoj naravi ne daju izvrtati. Njihov lik mora biti stalan, nepromjenljiv; takva su osobna imena (*Cvitan*), prezimena (*Bitić*) i zemljopisna imena (*Split*) bez obzira na ekavski ili ijekavski tip književnoga jezika.

⁵⁷ Spomenut ću ovdje još je dnu mučnu obljetnicu: šezdeset godina od stupanja na snagu Rapalskoga ugovora (26. VI. 1922), kad je talijanska iredenta počela redom prekrajati hrvatska osobna imena, prezimena i mjesna imena po Istri i drugim krajevima koji su joj bili dodjeljeni. Do danas traje naš nemar u nevraćanju mnogih talijanskih preinaka starih pohrvaćenih oblika u izvorne, domaće. Ta manipuliranja imenima nisu sitna pravopisna pitanja, već su to, kako kaže Tone Peruško (*Razgovor o jeziku u Istri*, Pula 1965, 57), u biti politička pitanja.

ZAKLJUČAK

Zemljopisno ime je kulturni i jezični spomenik, pouzdan vremenski i prostorni ka-
žiput u identifikaciji migracijskih i kulturnih tokova. Ime ima golemo značenje u istraživa-
nju materijalne i duhovne kulture određene krajine i određenog naroda. Puk je nadijevajući
ime izvršio izbor objekata koje valja imenovati i obilježja objekata koje valja pohraniti u
imenu. Ime *Split* i splitska toponimija to izvrsno pokazuju. No to je druga tema.

Zemljopisna imena su dokaz materijalne istine o prostoru, kompleksne istine o na-
djevateljima i korisnicima imena. U tom smislu i smatram kako je njihovo prekrajanje po-
vreda spomenikā kulture.

Stoga je polemika o kojoj je ovdje riječ imala u nas golem odjek.

Imala je ona i golemo značenje. Učinila je mnogo da se nasilno prekrajanje zemljo-
pisnih imena u nas zaustavi.

To je njezina najveća zasluga!

Na žalost već su mnoga imena bila zamijenjena i prepravljena, i to ona najznačajni-
jih gradova u Hrvatskoj: *Karlovac, Sisak, Rijeka, Osijek...* Na velikoj većini čin jezičnoga
nasilja nije nikada ispravljen. Već i ne može biti.

Split je u tome imao prednost. Za taj lik bili su vezani ne samo Splitsani nego i šire
gravitacijsko područje, kojega je *Split* kulturno, gospodarsko, političko i upravno središte.
Njegova je okolica čisto ikavsko područje. *Rijeka* je naprotiv ekavska, a golem dio okolice
ikavski, odnosno ekavsko-ikavski; u starom *Osijeku* živjeli su pretežno ekavci, u okolici
ikavci i, kasnije, Srbi i jekavci; *Karlovac* je na tromeđi triju naših narječja, kajkavski *Sisek*
poštokavili su okolišni Posavci i Banijci, koji su ga sve više napućivali. *Split* je u tom smis-
lu bio u povoljnijim prilikama da svoje ime obrani.

Upravo na njegovu primjeru pokazuje se kako je teško mijenjati jezične navike koje
su ukorijenjene u puku, kako se upravo toj mijeni opiru zemljopisna imena koja su tom
puku spomenici pamćenja i najintimniji izrazi svekolikog sadržaja vezanog za zavičaj.

Résumé

SPLIT OU SPLJET, UN COUP D'OEIL RÉTROSPECTIF SUR UNE POLÉMIQUE
DU COMMENCEMENT DU SIÈCLE

La victoire du parti National aux élections de 1882 a eu pour le résultat la croatisation de la commune de Split. Les changements radicaux s'effectuèrent en ce qui concerne l'usage de la langue croate dans la vie publique, surtout dans les écoles. Dans cet élan national le nom de la ville devait obtenir sa forme officielle. Une polémique s'enflamma autour du nom traditionnel *Split* ou *Spljet*, cette dernière forme étant postulée par la norme fondée sur les bases néoštokaviennes et yékaviennes. Dans le conseil municipal, la forme *Split* a eu le dessus. Le ministère viennois décréta la forme *Spljet* qui fut postulée par les ennemis de la forme populaire *Split*, conduits par le philologue Rešetar. Par imposition officielle de la forme *Spljet*, deux formes ont été dans l'usage presque jusqu'à la moitié du siècle. Les polémiques ont eu lieu dans la presse locale, les feuilles politiques et scientifiques, exposant les raisons pour et contre une telle forme, ces raisons étant très souvent de nature émotionnelles et pseudoscientifiques. La forme populaire et traditionnelle, uniquement correcte, a eu le dessus vers la fin du siècle et elle est encore aujourd'hui la seule existante.